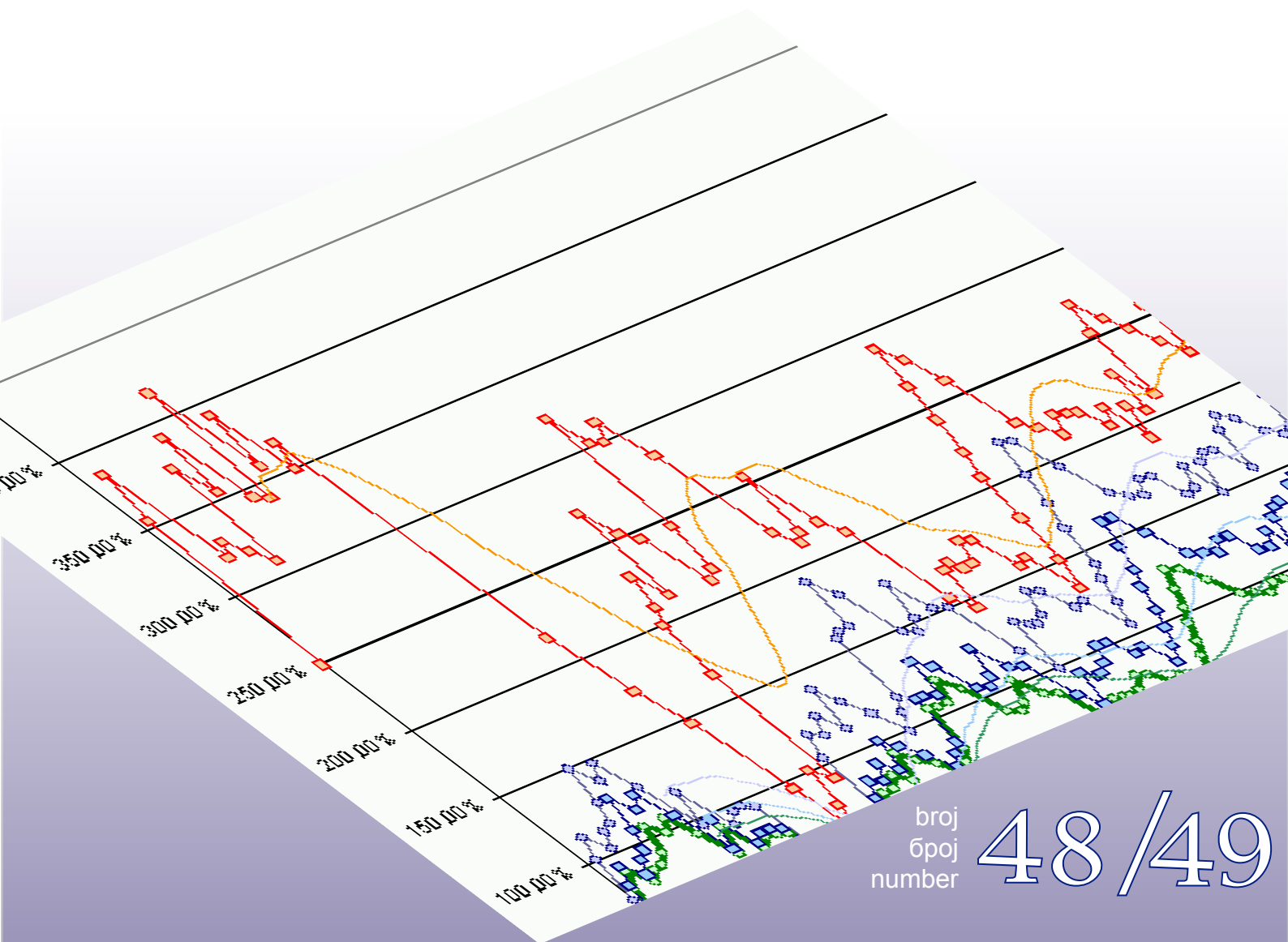

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Tax Authority

Oma Bilten

broj
број
number

48/49

Uz dvobroj

U prethodnim brojevima biltena naglašavili smo negativni trend u naplati prihoda od neizravnih poreza koji se započeo još u četvrtom kvartalu 2008. godine. Primjena Sporazuma o stabilizaciji sa EU, te potom negativni efekti globalne financijske i ekonomske krize, proizveli su ogroman utjecaj na gubitke prihoda od carina i PDV-a. Očekuje se da će gubici prihoda biti dijelom nadoknađeni povećanjem trošarina na cigarete i putarine iz cijene naftnih derivata. Osim fiskalnih efekata uvođenje dodatne putarine iz cijene naftnih derivata trebalo bi doprinijeti financijskoj sigurnosti za međunarodne financijske organizacije koje podržavaju izgradnju autocesta u BiH. Nadalje, povećanje stope putarine, kao posebne vrste prihoda od trošarina, treba se smatrati nužnim korakom u procesu harmonizacije oporezivanja naftnih derivata trošarinom u skladu sa standardima EU. Analiza mjera i instrumenata koje poduzima EU u vezi sa oporezivanjem energeneta, vozila i transporta pokazala je da oligopolska struktura tržišta energenata u BiH ne može biti prepuštena ponašanju distributera. Iskustva i praksa EU u području oporezivanja energenata i vozila je pokazala da su nove članice EU izvršile harmonizaciju stopa trošarina na energente sa minimalnim standardima EU u duljem vremenskom razdoblju kako ne bi naglim povećanjem stopa ugrozile makroekonomsku stabilnost ili dovele do inflacije. Sve donedavno oligopolska struktura tržišta u BiH u slučaju porasta poreznog opterećenja bi dovela do prevaljivanja poreznog tereta na prodajne cijene derivata. U sljedećoj fazi to bi djelovalo na cijene ostalih dobara i usluga, prvenstveno energetske intenzivnih. Međutim, u vrijeme recesije i depresije potrošnje dalje smanjenje potrošnje zbog pada ekonomskih aktivnosti i porasta nezaposlenosti može dovesti do kontrakcije tržišta derivata, što će pogoditi i poslovanje distributera. Povećanje maloprodajnih cijena u takvim uvjetima moglo bi biti kontraproduktivan potez distributera. Analiza strukture maloprodajne cijene derivata u nama bliskim članicama EU pokazala je da postoji prostor za povećanje fiskalnog opterećenja u BiH bez povećanja maloprodajnih cijena, ali uz povećanje efikasnosti interne ekonomije.

dr.sc. Dinka Antić
šef Odjeljenja

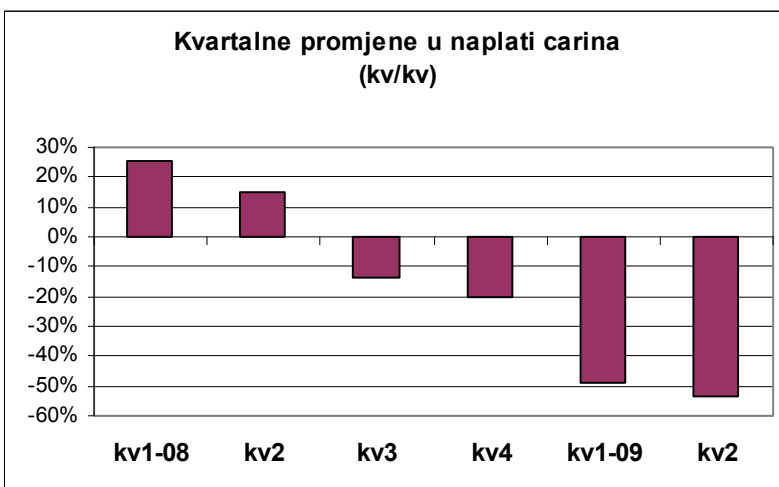
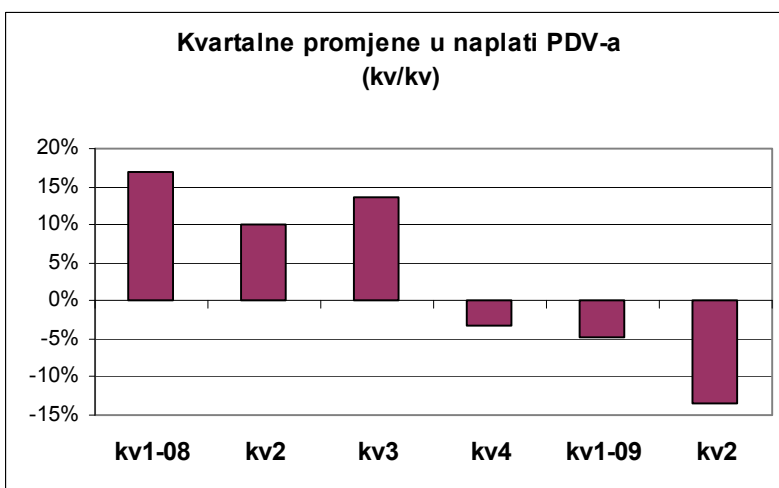
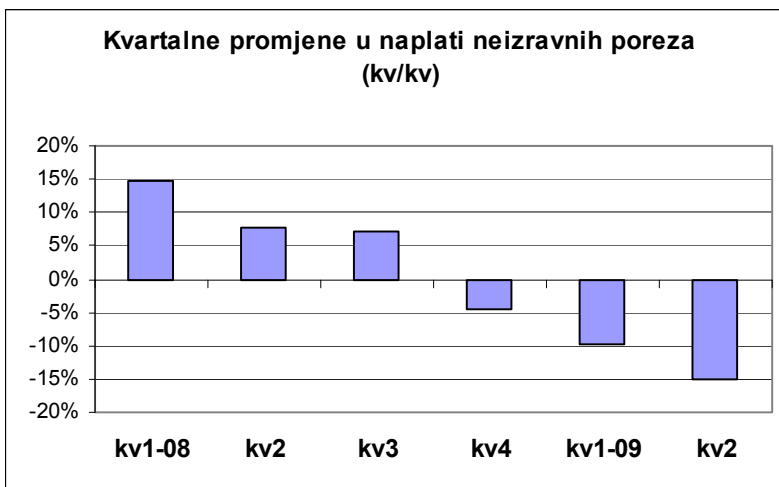
Sadržaj:

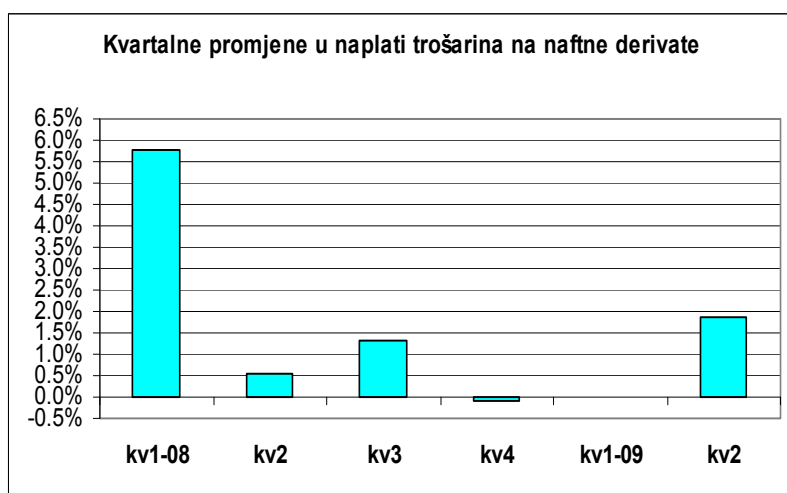
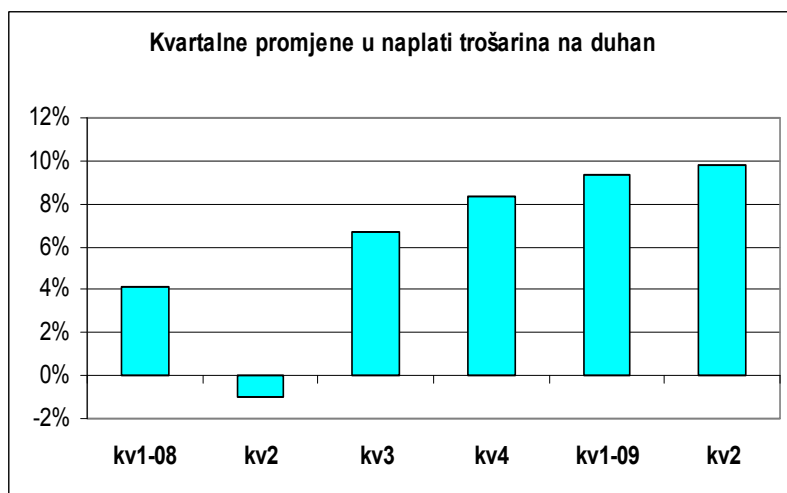
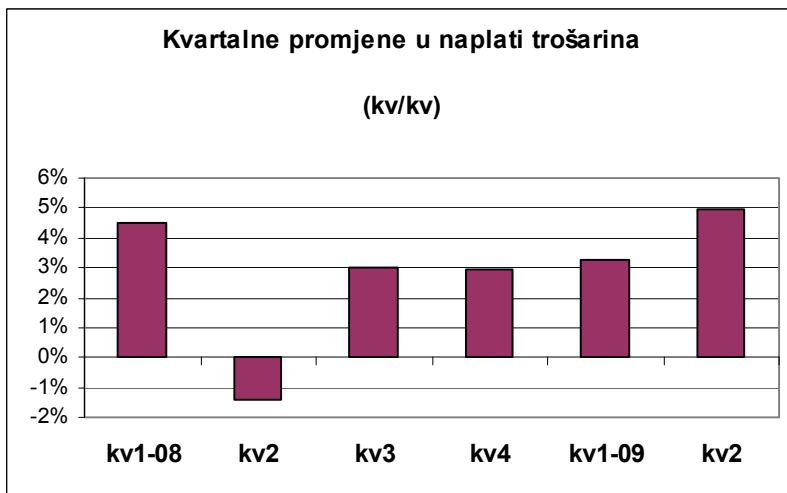
U žiži: Naplata neizravnih poreza siječanj - lipanj 2009	2
Implikacije povećanja stope putarine	4
Robna razmjena u razdoblju siječanj-lipanj 2009	10
Fiskalna politika u uvjetima globalne ekonomske krize	14
Konsolidirani izvještaji: JR, entiteti, I-VI 2009	19
Konsolidirani izvještaji: BiH, Brčko, entiteti, županije, I-V 2009	21
Konsolidirani izvještaji: Županije	22

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT suradnik
prijevod : Edin Smailhodžić

U fokusu: Naplata neizravnih poreza siječanj - lipanj 2009

(pripremila: dr.sc. Dinka Antić)

Napomena: usporedba naplate sa istim kvartalom prethodne godine

Implikacije povećanja stope putarine

(piše: dr.sc. Dinka Antić)

1. UVOD

Prijedlog novog Zakona o trošarinama, koji je upućen Parlamentu BiH, izazvao je buru negodovanja u javnosti u dijelu u kojem se propisuje povećanje stope putarine koja se plaća iz maloprodajne cijene naftnih derivata sa 0,15 KM/l na 0,25 KM/l. Pored toga, propisano je namjensko izdvajanje putarina za financiranje izgradnje cesta u BiH.

Kritike javnosti, uglavnom usmjerene na povećavanje stope putarine, temelje se na lošim iskustvima iz nedavne prošlosti. Iskustva prilikom uvođenja poreza na dodanu vrijednost potvrdila su različit model ponašanja ekonomskih subjekata s obzirom na promjene u poreznim stopama. Potvrđena su dva modela ponašanja:

- porast poreznih stopa kod određenih dobara i usluga dovodi do većeg porasta maloprodajnih cijena,
- smanjenje poreznih stopa u najvećem broju slučajeva dovodi do manjeg smanjenja maloprodajnih cijena.

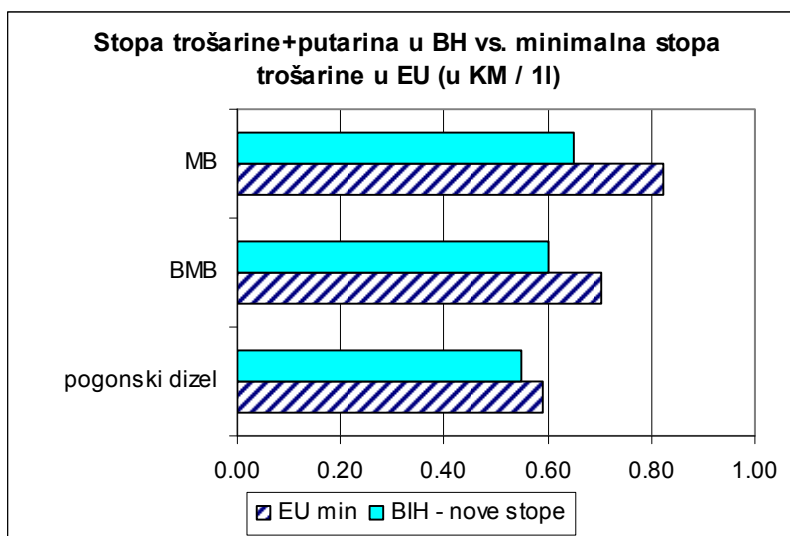
U oba slučaja potrošači su na gubitku. Prelaz iz sustava poreza na promet, kada su trošarinski proizvod bili oporezovani stopom od 20%, na sustav oporezivanja PDV-om u visini od 17% nije donio očekivano smanjenje maloprodajnih cijena trošarinskih proizvoda. I prošlogodišnja turbulentna kretanja na svjetskom tržištu energenata potvrdila su gore iznesena pravila. Ekonomski subjekti su brže i lakše odgovarali na rast cijena na svjetskom tržištu povećanjem maloprodajnih cijena, dok je do smanjenja maloprodajnih cijena izazvanog padom cijena derivata na svjetskom tržištu u četvrtom kvartalu i smanjenjem potrošnje izazvane globalnom ekonomskom krizom došlo sa vremenskom zadržkom i u stupnju manjem od očekivanog.

Povećanje stope putarine u BiH potrebno je sagledati sa više aspekata. Opređjeljenje za namjenski karakter ovih javnih prihoda otvara pitanje očuvanja konzistentnosti postojećeg sustava neizravnih poreza i njihove raspodjele u BiH. Pored analize fiskalnih, ekonomskih i socijalnih posljedica povećanja poreznih nameta u cijeni osnovnog pogonskog energenta, koji je, u većoj ili manjoj mjeri, input za proizvodnju svih dobara i usluga, potrebno je ocijeniti da li je uvođenje nove porezne stope na liniji ispunjavanja obveza prema EU u procesu pridruživanja i stabilizacije. Postavlja se i pitanje da li je moguće amortizirati povećanje poreznog tereta u cijeni energenata. Da bi se na ta pitanja dali odgovori potrebno je analizirati sadašnju politiku trošarina u EU i strategiju do 2014.g., te analizirati strukturu cijene i tržišta energenata u BiH i uporediti je sa europskom praksom.

2. POVEĆANJE STOPE PUTARINE U BIH I HARMONIZACIJA SA STANDARDIMA EU

Ispunjavanje obveza prema EU u sferi neizravnih poreza (carina, trošarina, poreza na dodanu vrijednost) predstavlja samo jedan segment / poglavlje iz *Acquis-a*, pravne stečevine EU. Preuzimanje odredaba legislative EU na polju trošarina i njihova postupna primjena je jedan od najtežih zadataka koji stoji pred svakom novom članicom. To je ujedno i jedan od najvećih izazova u procesu ispunjenja predpristupnih obveza.

Poredeći minimalne stope u EU i važeće stope trošarine u BiH, uključujući i putarinu, može se zaključiti da je minimalna stopa trošarine na gorivo u EU je daleko viša nego važeće stope trošarine u BiH, osim u segmentu lož-ulja. (Grafikon 1).

Grafikon 1

BiH se neće značajnije približi važećem minimalnom standardu niti nakon povećanja stope putarine za 0,10 KM (+ trošarina + postojeća putarina), a kamoli standardima za koje se očekuju da će stupiti na snagu 2010, 2012 i 2014. Stoga, ne postoje dileme da li treba povećavati stope trošarina na derivate nafte. Sa aspekta obveza prema EU koje nas očekuju u narednom srednjoročnom razdoblju povećanje stopa se može ocijeniti pozitivno. Međutim, postavlja se pitanje da li je sada pravi trenutak za povećavanje stopa trošarina na osnovne energente.

3. IMPLIKACIJE POVEĆANJA PUTARINE U BIH

Oprezivanje energenata trošarinom proizvodi višestruke implikacije: ekonomske, fiskalne, ekološke, socijalne i dr. Imajući u vidu visok udio energenata u troškovima inputa kompanija, svaka promjena razine oporezivanja energenata izravno utječe na položaj na tržištu i konkurentnost prijevoznih kompanija, kao i ostalih kompanija koje su «energetski» intenzivne (imaju visok udjel troškova energije u ukupnim troškovima), čime postaju osjetljive na promjenu cijene koja uključuje i poreze – PDV-e i trošarinu). Zbog visokog udjela energenata u ukupnoj potrošnji razina oporezivanja u konačnici utječe i na makroekonomska kretanja i konkurentnost kompanija na domaćem, kao i na svjetskom tržištu.

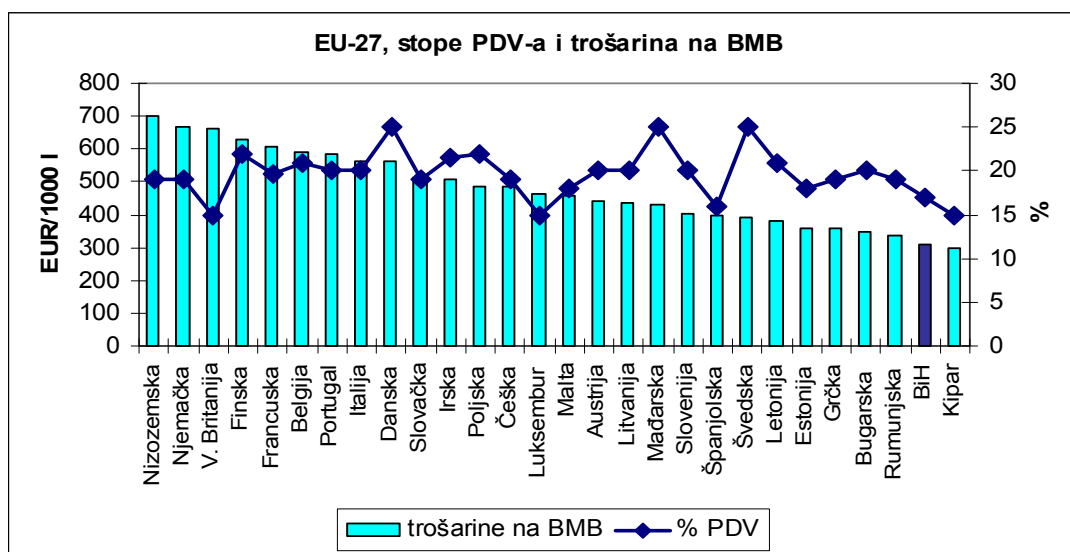
Na maloprodajnu cijenu goriva ne utječe samo trošarina, već i ostali nameti, poput PDV-a. Iako sustavi PDV-a u zemljama članicama EU uglavnom uključuju skalu stopa (standardnu i jednu ili više sniženih stopa) na energente se u svim zemljama primjenjuje standardna stopa PDV-a. Donedavno je Mađarska bila izuzetak od tog pravila, budući da je na promet energenata primjenjivala 25%, što je viša stopa od standardne¹. Primjećuje se stanovita zakonitost i određeni balans u oporezivanju goriva: zemlje koje imaju veću stopu trošarine primjenjuju nižu stopu PDV-a, i obrnuto (Grafikon 2).

Kombiniranjem visine stope trošarine i stope PDV-a zemlje članice mogu u određenoj mjeri da derogiraju proces konvergencije stopa trošarina i harmonizacije sustava trošarina u EU. Variranje stope trošarine i stope PDV-a u cilju ostvarenja ekonomije obujma u ovom sektoru (niži porezi -> veća potrošnja energenata -> veći ukupni fiskalni efekti) vodi poreznoj konkurenciji između

¹ U međuvremenu Mađarska je 1.7.2009. povećala standardnu stopu na 25% i isto tako sniženu stopu, koja se primjenjuje na isporuke osnovnih prehrambenih proizvoda i za zagrijavanje, na 18%.

članica, koja je dovela do pojave tzv. „tank turizma“, kao fenomena EU. Dosadašnji proces konvergencije stopa trošarina na energente u EU podrazumijevao je rast stopa trošarina u novim članicama, kako bi se dostigao minimum, i stagniranje stopa trošarina u EU-15. Takav trend je doprinio da je, posmatrano na razini EU, udio prihoda od trošarina mjeren prema udjelu u BDP EU počeo opadati. Čak ni porast stopa trošarina u starim članicama, budući da je ponder (BDP) veći u EU-15. Međutim, ovaj trend se nije osjetio na maloprodajnim cijenama budući da je bio praćen rastom cijena nafte na svjetskom tržištu, što je povlačilo veće prihode od PDV-a. Visoke standardne stope u članicama EU, koje su rezultat primjene skale sniženih stopa PDV-a, u nekim zemljama i nulte stope, kao i širokog dijapazona derogacija od općih pravila oporezivanja, preko porasta cijena nafte i derivata, postale su katalizator porasta cijena svih dobara i usluga, pa i onih zbog kojih su i uvođene snižene i nulte stope. Time je u suštini obezvrijeđen osnovni motiv kojim su se vodile članice – zaštita životnog standarda građana.

Pod teretom nadolazeće ekonomske krize nekolicina članica EU je pokušala izmjenama stope PDV-a da postigne određene pozitivne efekte kojima bi se mogli amortizirati negativni efekti krize. Ovisno o tome da li su te članice stavljale akcenat na fiskalnu konsolidaciju nacionalnih proračuna ili stimuliranje potrošnje, a time i ekonomskih aktivnosti, neke od tih članica su povećale (Irska, Litvanija, Letonija), a neke smanjile stopu PDV-a (V. Britanija). Mađarska je na promet enegenata ukinula povišenu stopu od 25% i od 1.1.2009. primjenjuje standardnu stopu. Prikaz novih stopa PDV-a i stopa trošarina, na snazi u EU od 1.1.2009., dani su na Grafikonu 2.

Grafikon 2

Naglo povećavanje stopa trošarina u BiH može imati dalekosežne posljedice. Budući da su energenti u većoj ili manjoj mjeri sastavni dio cijene koštanja svih dobara i usluga porast stope trošarina dovodi do lančanog porasta cijena svih inputa, što na kraju može generirati inflaciju, pad standarda stanovništva, ugroziti financijsku i poslovnu stabilnost poduzeća, otvoriti prostor za krijumčarenje goriva, razvoj crnog tržišta i gubitke javnih prihoda. Jednostavna kalkulacija pokazuje da trošarine na gorivo u BiH treba da se povećaju za 30-40% da bi se dostigao minimum EU. Međutim, utjecaj na maloprodajne cijene je još veći budući da u osnovicu za izračun PDV-a ulazi trošarina. Treba imati u vidu da se ova kalkulacija odnosi na minimalne trošarine u EU koje su danas na snazi, a da će u vrijeme kada se očekuje da će BiH postati članica EU (2014) minimalna trošarina na dizel i bezolovni benzin biti veća od današnje za 25,8% i 5,8% respektivno.

Na liniji sa zahtjevima gore pomenute strategije EU do 2014.g. veliki broj članica EU je značajno povećao stope trošarine u 2008 i 2009.g. Prije posljednjeg povećanja stopa trošarina cijena prije oporezivanja ili tzv. *pre-tax price* (koja sadrži maržu i troškove nabavke, uključujući i carinu ukoliko se obračunava) je npr. u Sloveniji za 18% niža nego u BiH. Pri tome ne treba zaboraviti da je kvalitet goriva u BiH uglavnom ispod standarda EU. S druge strane, sa istom maloprodajnom cijenom u Sloveniji na 1 litri BMB se donedavno ubiralo 40% više prihoda od trošarina nego u BiH². Nakon povećanja trošarina u 2009.g. situacija se promijenila u toj mjeri da su cijene derivata u nekim članicama EU u okruženju BiH značajno više nego u BiH. Međutim, detaljnija kalkulacija u nekim članicama i usporedba u BiH pokazuje da je u BiH i dalje viša cijena prije oporezivanja. Simulirali smo kalkulaciju maloprodajne cijene 1 litra bezolovnog benzina u BiH nakon što je povećana stopa putarine za 0,10 KM. Ukupna trošarina u BiH na 1 l BMB sastoji se iz 0,35 KM trošarina i 0,25 KM putarine. Uzeli smo u obzir stvarne cijene benzina sa nekoliko lokacija u BiH u razdoblju za koje postoje podaci za članice EU (početak 28. nedjelje 2009. godine). Trenutno u BiH cijena prije oporezivanja čini preko 50% maloprodajne cijene bezolovnog benzina. Argument da Bugarska ima niže troškove budući da je proizvođač nafte ne može da stoji i u slučaju Češke koja ima najnižu cijenu prije oporezivanja, a time i najviše fiskalne efekte od maloprodajne cijene benzina. Pri tome treba naglasiti da je Češka već ispunila minimalne standarde EU kod svih vrsta energenata, čak i one koji će biti na snazi tek 2014.g. sukladno prihvaćenoj strategiji harmonizacije stopa trošarina u EU do 2020.

	Struktura MPC 1 l BMB	Češka	Slovenija	Bugarska	BIH-1	BIH-2
1	MPC	2.20	2.17	1.87	1.75	1.81
2	PDV	0.35	0.36	0.31	0.25	0.26
3	trošarina	0.94	0.79	0.68	0.60	0.60
4	cijena prije oporezivanja (1-2-3)	0.90	1.02	0.87	0.90	0.95
	u %					
	PDV	15.97%	16.67%	16.67%	14.53%	14.53%
	trošarina	42.93%	36.31%	36.69%	34.29%	33.15%
	cijena prije oporezivanja	41.10%	47.02%	46.65%	51.18%	52.32%
		100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

¹⁾ Izvor podataka o članicama EU: Europska komisija, MPC (06/07/2009), trošarine (1/1/2009), PDV (1/1/2009)

²⁾ BiH: trošarina se sastoji iz trošarine od 0,35 KM i putarine od 0,25 KM

Može se zaključiti da sa sadašnjom razinom cijena postoji mogućnosti da se poboljšanjima u internoj ekonomiji (cijena prije oporezivanja) kompenzira porast putarine u cijelosti. Ne treba zanemariti ni fiskalnu konkurentnost BiH zbog niže stope PDV-a. Poredeći porezno opterećenje 1 l goriva u BiH i drugim zemljama, imajući u vidu da je standardna stopa PDV-a u BiH jedna od najnižih u Europi, nameće se logičan zaključak da postoji značajan prostor za prilagođavanja u strukturi cijena goriva u BiH različitim mjerama i instrumentima. Fiskalna konkurentnost BiH u odnosu na okruženje s obzirom na nisku stopu PDV-a može se iskoristiti za cjenovnu konkurentnost u odnosu na okruženje.

Moguće opravdanje veće cijene prije oporezivanja u BiH jeste i neuređenost tržišta energenata. Reguliranjem tržišta energenata, definiranjem standarda kvaliteta i pravila poslovanja u grani (pravila „za ulazak“), reguliranjem marži u cilju suzbijanja monopola i stvaranjem robnih rezervi za intervencije na tržištu država može da uspostavi konkurentno tržište energenata u BiH. Jačanjem konkurencije i djelovanjem tržišta neminovno će doći do smanjenja troškova,

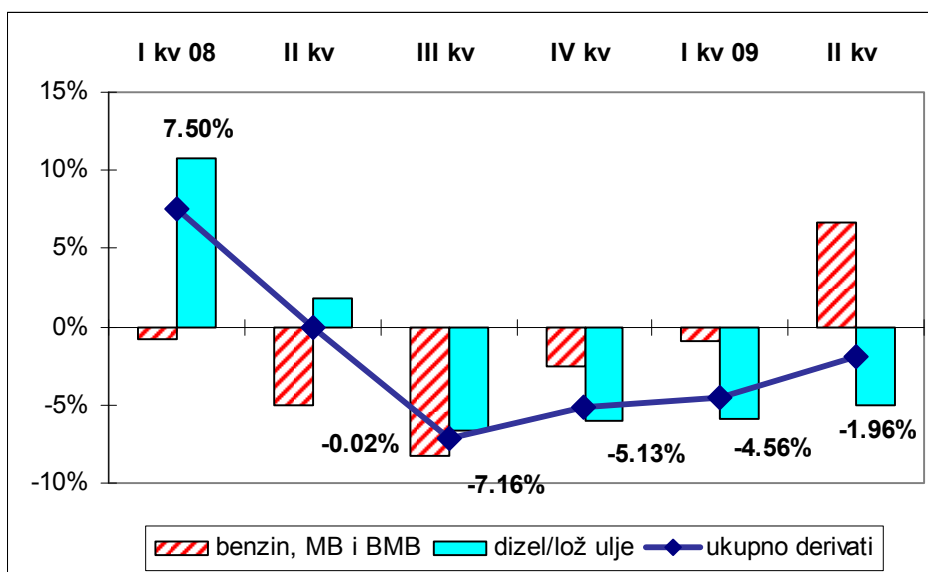
² Više o tome: D. Antić, "Implikacije akcize na gorivo u EU", Poreski savjetnik br. 10, Revicon, Sarajevo, oktobar 2008, str. 35-44.

skraćivanja prometnog lanca u distribuciji i u konačnici smanjenja maloprodajnih cijena. U uvjetima normalnih ekonomskih prilika u BiH i svijetu reguliranjem tržišta energenata i jačanje konkurencije padom maloprodajnih cijena stvara se prostor za ubrzanje procesa harmonizacije stopa trošarina u BiH sa standardima EU, a da istovremeno ne dođe i do porasta maloprodajnih cijena. Odlaganje reguliranja tržišta energenata može samo imati nepovoljne posljedice budući da se distributeri derivata, djelujući preko kartela, nalaze u oligopolskoj poziciji. Oni mogu diktirati maloprodajne cijene, zadržavati neefikasnost vlastite interne ekonomije, utjecati na rast troškova inputa ostalih kompanija, pogotovo „energetski intenzivnih“ i pogoršati socijalni položaj stanovništva. Pozitivne pomake već imamo na tržištu naftnih derivata odmah nakon pokretanja pogona Rafinerije u Bos. Brodu. Ulaskom velikog proizvođača na tržište ostvaren je pozitivan efekat na konkurenciju i na cijene. Dalje širenje kapaciteta Rafinerije, širenje distribucije na teritorij FBiH i povećanje kvaliteta goriva može doprinijeti razbijanju entitetskih i regionalnih monopola, što vodi eliminaciji malih distributera koji su, uz postojanje cjenovnog kartela, prometni lanac u ovoj sferi do sada činili složenim i skupim. Naravno, pri tome je potrebno voditi računa i o stupnju koncentracije na razini BiH.

Sadašnja globalna ekonomska i financijska kriza i recesija koja se sve više širi na BiH ne pogoduje monopolističkom ponašanju. Upitno je da li će postojati tržište u potrebnom obujmu da ostvaruju profit i oni distributeri koji imaju neefikasnu internu ekonomiju ukoliko se cijene energenata povećaju za novi iznos putarine (0,10 + PDV). Postoji više faktora koji mogu dovesti do nepovoljnog ishoda po distributere derivata:

- Smanjenje ekonomskih aktivnosti, koje je posljedica recesije, negativno djeluje na potražnju pogonskog dizela.
- Depresija potrošnje stanovništva, koja je rezultat smanjenih dohodaka, smanjene potražnje za kreditima, gubitka posla i straha od nezaposlenosti, negativno će djelovati na potražnju energenata. Pad u naplati proračunskih prihoda i potpisani aranžman sa MMF-om dovešće do smanjenja plaća u upravi i vladinim agencijama, kao i do restrikcija socijalnih davanja i prava koje će zahvatiti veliki dio građana. U situaciji kada su dohoci smanjeni i ograničeni građani će se prije opredjeljivati za kupovinu nužnih dobara (neelastične potražnje).
- Neaktiviranje ili odlaganje vladinih programa javnih radova i ostalih kapitalnih investicija smanjiće potražnju za pogonskim energentima.

Grafikon 3

Neki od ovih faktora su se već negativno ispoljili na ukupnu potrošnju energenata u 2008.g. (Grafikon 3). Poredeći kvartalni uvoz (potrošnju) energenata u BiH u 2008.g. u odnosu na isto razdoblje 2007.g. primjećuje se kontinuirani pad potražnje dizela, prvo uzrokovan enormnim rastom cijena na svjetskom tržištu, potom recesijom u četvrtom kvartalu 2008., bez obzira na pad cijena krajem godine. Malo drugačija situacija je bila sa potrošnjem benzina, čija je potrošnja u četvrtom kvartalu pozitivno reagirala na pad cijena.

U 2009. godini nastavljeni su negativni trendovi. Budući da je Rafinerija u Bos. Brodu započela sa proizvodnjom u većem kapacitetu početkom ove godine uvoz dizela i benzina je značajno opao. Za potrebe komparacije sa prethodnim godinama potrebno je uvezenim količinama naftnih derivata pridodati i količine koje je Rafinerija proizvela i stavila u promet. Pri tome je potrebno svesti količine na jedinstvenu mjernu jedinicu (kg ili l)³. Prvi kvartal 2009.g je donio blaži pad potrošnje derivata nafte, da bi drugi kvartal donio porast potrošnje benzina i dalji pad potrošnje dizela.

Nastavak negativnih trendova u BiH ekonomiji može dalje pogoršati trend potrošnje energenata iz gore navedenih razloga. Eventualno povećanje maloprodajnih cijena, kao rezultat povećanja stope putarine, može još više produbiti depresiju potrošnje i dodatno gušiti poslovanje kompanija, pogotovo onih koje su energetske intenzivne, koje jedva izdržavaju pod naletom krize. Očigledno je da povećanje maloprodajnih cijena energenata u uvjetima depresije i recesije može djelovati kao bumerang i na distributere derivata.

4. ZAKLJUČAK

Analiza implikacija povećanja stope putarine iz maloprodajne cijene naftnih derivata u BiH i diferenciranog tretmana ove vrste prihoda u sustavu raspodjele neizravnih poreza pokazala je sljedeće:

- Proces pridruživanja i stabilizacije zahtijeva harmonizaciju neizravnog oporezivanja sa standardima EU. U međuvremenu članice EU, vodeći se nefiskalnim ciljevima, poput zaštite okoliša, planiraju povećavati minimalne stope trošarina što BiH dovodi u još nepovoljniju situaciju. Jedini izlaz jeste postupno povećavanje stopa trošarina na derivate. Stoga, sa aspekta ispunjenja obveza prema EU povećanje stopa putarine predstavlja pozitivan korak.
- Iskustva i praksa EU u segmentu oporezivanja energenata i vozila pokazala su da su članice EU usklađivale stope trošarina na energente sa minimalnim stopama EU u višegodišnjem razdoblju vodeći računa da ne naruše makroekonomsku stabilnost i izazovu rast stope inflacije. Još prije nekoliko mjeseci kada su cijene energenata enormno rasle povećanje stope putarine bi se lančano prenijelo kroz prometni lanac i povećalo opću stopu inflacije. Danas, u vrijeme recesije i depresije potrošnje, upitna je reakcija distributera derivata. Dalje smanjivanje potrošnje zbog pada ekonomske aktivnosti i povećanja nezaposlenosti predstavlja kontrakciju tržišta derivata, a time udar i na poslovanje distributera. Povećanje maloprodajnih cijena u takvim uvjetima bi bilo kontraproduktivno i za same distributere. Analiza strukture maloprodajne cijene derivata nama bliskih članica EU pokazala je da u strukturi cijene u BiH postoji prostor za povećanje fiskalnog tereta bez povećanja maloprodajne cijene, ali uz povećanje efikasnosti interne ekonomije. Štaviše, niska stopa PDV-a i najniže stope trošarina u okruženju treba biti iskorišteno za povećanje prometa u pograničnim i tranzitnim rutama.
- Analizirajući mjere i instrumente koje EU donosi u vezi oporezivanja energenata i vozila i transporta u cjelini očigledno je da se ne smije oligopolsko tržište energenata u BiH prepustiti ponašanju distributera. Potrebno je da država djeluje kao regulator, što

³ Uvoz naftnih derivata se evidentira u kilogramima, dok se količina derivata koja se pušta u promet iz domaće rafinerije evidentira u litrima.

podrazumijeva i donošenje dugoročne ekonomsko-razvojne strategije i energetske politike. Budući da je predloženo povećanje putarine nedovoljno za ispunjenje standarda EU u bliskoj budućnosti BiH očekuju slične situacije. Kako bi se izbjegle negativne makroekonomske, financijske i socijalne implikacije na položaj stanovništva, kompanija i BiH ekonomije u cjelini potrebno je raditi na novoj makro-strategiji koja će obuhvatiti ilaciju nekoliko politika: energetske politike, politike transporta, fiskalne politike i politike zaštite okoline.

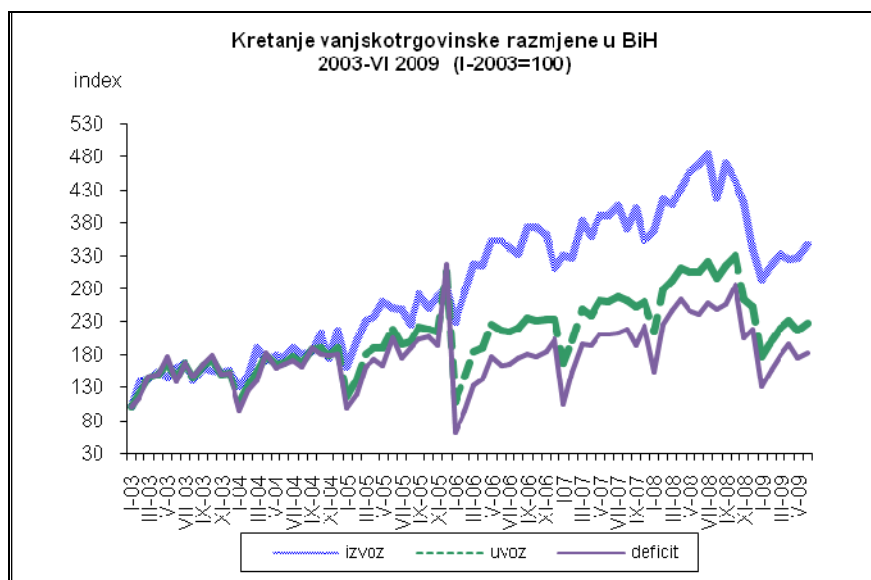
Robna razmjena za razdoblje siječanj-lipanj 2009.godine

(pripremila: Mirela Kadić)

Analiza robne razmjene u razdoblju siječanj-lipanj 2009.godine predstavlja nastavak analiza objavljenih u biltenima Odjeljenja. U prethodnim brojevima biltena govorili smo o utjecaju liberalizacije tržišta uslijed potpisivanja Privremenog sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju na robnu razmjenu. No, u proteklom razdoblju mnogo superiorniji i izdašniji utjecaj na kretanja cijena i količinu roba koje Bosna i Hercegovina razmjenjuje sa inozemstvom imala su negativna kretanja osnovnih makroekonomskih pokazatelja na globalnoj razini.

Rizici globalne ekonomske krize postaju rizici globalizacije, sa vrlo ozbiljnim efektima na obnovu i buduću razvoj. Dubina postojeće krize, najveće od Velike depresije, ne ukazuje na to kada će se makar nazirati kraj postojećih globalnih kretanja.

Kao što smo već naglasili u prethodnim brojevima OMA biltena⁴, činjenica je da je vrijednost koeficijenta koncentracije našeg izvoza vrlo visoka, te da će cjelokupnost globalnih kretanja imati značajan utjecaj na obujam kretanja robne razmjene BiH sa inozemstvom.

Grafikon 4.

⁴ Više o tome: OMA bilten broj 46.

Grafikon 4. pokazuje kretanje uvoza, izvoza i vanjskotrgovinskog deficita od siječnja 2003. godine, gdje je kao baza uzet siječanj 2003.g. Pored obrasca sezonskih oscilacija koje se pojavljuju na početku svake godine, primjećujemo znatno naglašeniji pad cjelokupne vanjskotrgovinske aktivnosti na početku 2009.g.

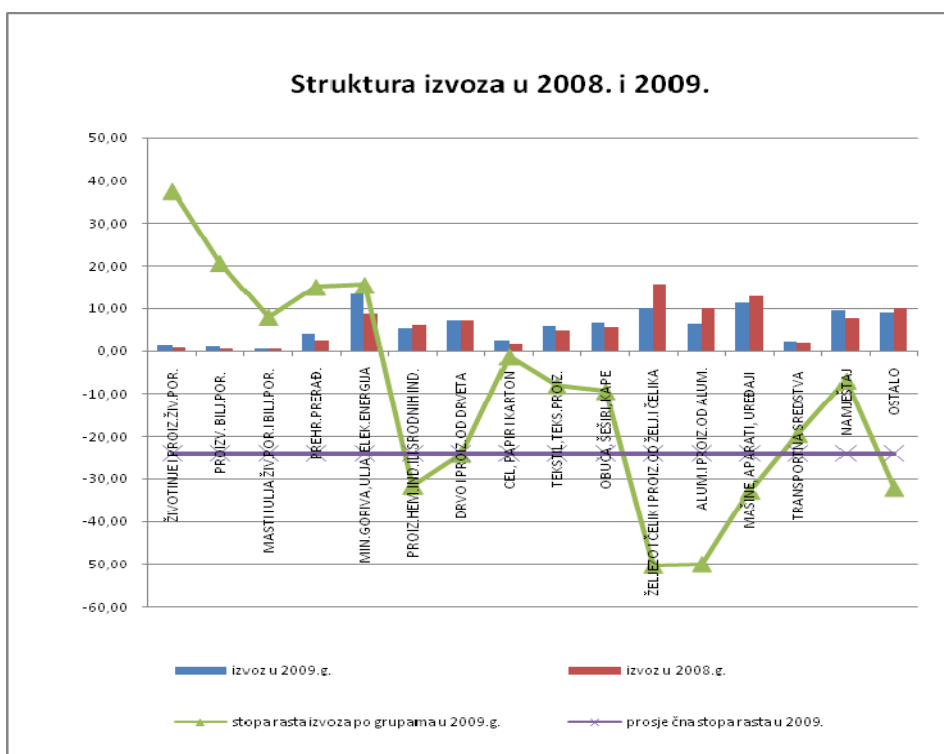
Prvo polugodište ove godine u odnosu na isto razdoblje prošle godine donosi daljnji pad izvoza koji sad iznosi skoro 24%, pad uvoza od 25,33%, što znači pad ukupnog obujma razmjene 24,93%. U skladu s pomenutim zabilježen je i pad deficita od preko 26%, što bi u bilo kojim drugim okolnostima, osim postojećih, bio vrlo značajan podatak. Ali kako je pad deficita rezultat pada i ukupnog izvoza i uvoza, a ne rezultat značajnog smanjenja uvoza ili povećanja izvoza, ovaj podatak nam je irelevantan. Tabela 1. daje podatke o kretanju apsolutnih brojeva i procentualne odnosne promjene po tromjesečjima i polugodištima. Govoreći u apsolutnim brojevima vidimo da je izvoz samo u drugom kvartalu u odnosu na isto razdoblje prethodne godine manji za skoro pola milijarde KM (474 miliona KM), dok je uvoz u prvom polugodištu manji za preko 2 milijarde KM.

u mil KM	I KV 08	II KV 08	I KV 09	II KV 09	I PG 09	I PG 08	I KV 09/08	II KV 09/08	I PG 09/08
IZVOZ	1.567	1.783	1.237	1.309	2.546	3.349	-21,03%	-26,58%	-23,98%
UVOZ	3.673	4.305	2.799	3.158	5.957	7.978	-23,79%	-26,64%	-25,33%
OBIM	5.240	6.088	4.036	4.467	8.503	11.328	-22,97%	-26,62%	-24,93%
DEFICIT	-2.106	-2.523	-1.561	-1.850	-3.411	-4.629	-25,85%	-26,69%	-26,31%
POKRIVENOST	42,67%	41,4%	44,21%	41,44%	42,74%	41,98%	3,63%	0,09%	1,81%

Tabela 1.

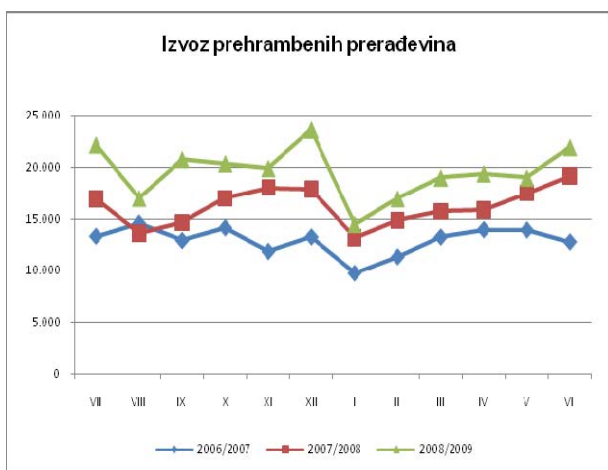
Izvoz

Ekonomska kriza donosi ne samo pad svih pokazatelja, nego i neke promjene u strukturi robne razmjene. Grafikon 5. pokazuje strukturu izvoza za 2008. i 2009. godinu, prosječnu stopu rasta za tekuću godinu, ali i stope rasta po pojedinim grupama proizvoda. Crvene kolone obilježavaju udjel koji je određena grupa proizvoda imala u ukupnom izvozu u 2008. godini, dok plave kolone obilježavaju udjel u 2009.g. Primjećujemo da je udjel određenih grupa u ukupnom izvozu u ovoj godini značajno opao u odnosu na 2008.g. Prvenstveno je tu pad udjela izvoza baznih metala, gdje je udjel željeza sa prošlogodišnjih 15,81% pao na 10,34% i aluminij sa 10,24% na samo 6,74% ove godine. Nešto blaži pad udjela bilježi grupa proizvoda 'strojevi, aparati i uređaji' i 'proizvodi kemijske industrije i srodnih industrija'. S druge strane postoje grupe proizvoda koje su ostale skoro nedodirnutе svjetskom ekonomskom krizom, te bilježe kontinuiran rast izvoza i samim tim rast udjela u ukupnom izvozu nauštrb pada izvoza drugih grupa. Riječ je o prehrambenim grupama proizvoda: životinje i proizvodi životinjskog porijekla (37,65% veća vrijednost izvoza u odnosu na isto razdoblje prošle godine), proizvodi biljnog porijekla (20,76%), prehrambene prerađevine (15,19%) i masti i ulja životinjskog i biljnog porijekla (8,12%). Nereagibilnost ovih grupa proizvoda na trenutna globalna kretanja možemo djelomično objasniti Engelovim obrascima potrošnje.

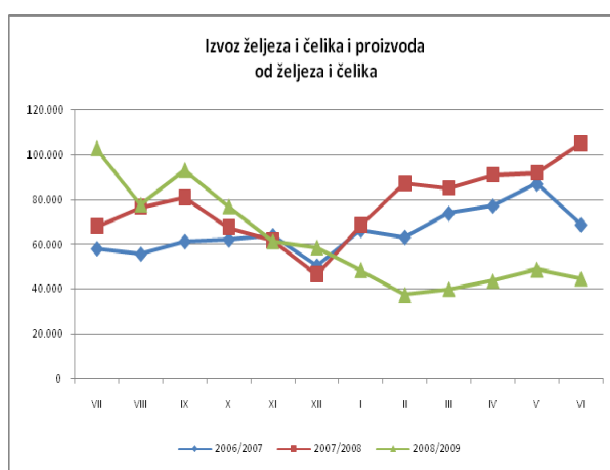

Grafikon 5.

Pored prehrambenih grupa proizvoda pozitivan rast ostvaruje izvoz električne energije, čak 15,64%. Udio izvoza električne energije u ukupnom izvozu za prvo polugodište ove godine iznosi 13,52%, što je značajno povećanje u odnosu na prošlogodišnji udjel od 8,89%.

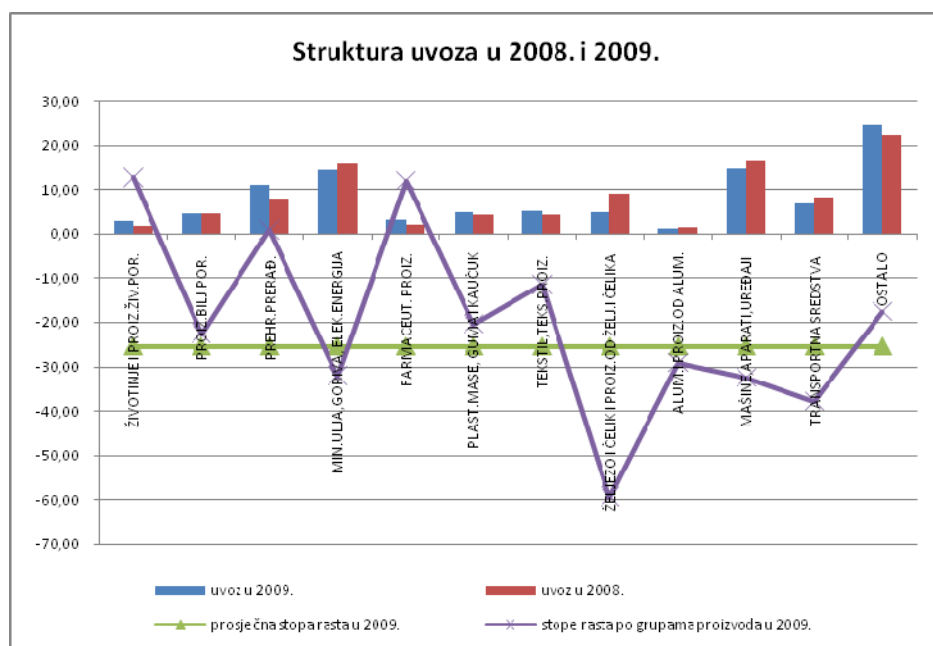

Grafikon 6.

Grafikon 7.

Uvoz

Grafikon 8.

Najveći udjel u uvozu u prvom polugodištu ove godine imao je uvoz grupe proizvoda 'strojevi, aparati, uređaji' koje je činio 14,95% ukupnog uvoza. Ova grupa ostvarila je pad uvozne vrijednosti od 32,42%. Druga najveća grupa 'mineralna ulja, mineralna goriva i električna energija' (14,44% od ukupnog uvoza) zabilježila je također pad vrijednosti uvoza od 32,07%. Uvoz 'željeza i čelika i proizvoda od željeza i čelika' koji čini tek 5% uvoza u prvom polugodištu ove godine bilježi strmoglavi pad uvozne vrijednosti (čak 59,32%) zahvaljujući, prvenstveno, kretanju svjetskih cijena baznih metala⁵. Da li će se značajno smanjeni uvoz ovog metala, još značajnije odraziti na izvoz istog metala, ostaje da se vidi u narednom razdoblju, točnije u trećem i četvrtom tromjesečju, koji po historijskoj shemi kretanja predstavljaju kvartale sa intenzivnijom vanjskotrgovinskom aktivnošću. Rast uvoznih vrijednosti bilježimo, osim prehrambenih grupa proizvoda, još samo kod uvoza farmaceutskih proizvoda (11,98%).

Umjesto zaključka

U prvih šest mjeseci 2009.godine bilježimo sljedeća osnovna kretanja u robnoj razmjeni Bosne i Hercegovine sa inozemstvom:

- **Pad vrijednosti izvoza za 23,98%**
- **Pad vrijednosti uvoza za 25,33%**
- **Smanjenje deficita za 26,31%**
- **Pokrivenost uvoza izvozom od 42,74%.**

Da li će u trećem tromjesečju, koje je po sezonskoj shemi oscilacija najintenzivnije tromjesečje, doći do značajnijih promjena ovih odnosa ostaje da vidimo u narednom razdoblju.

⁵ www.metalprices.com

Fiskalna politika u uvjetima globalne ekonomske krize

(piše: Aleksandra Regoje, makroekonomista u Odjeljenju)

Svijet se danas susreće sa najtežom financijskom i ekonomskom krizom još od vremena Velike depresije iz tridesetih godina prošlog stoljeća. Previranja na financijskom tržištu proširila su se izvan granica Sjedinjenih Američkih Država (SAD), te su kroz smanjenu likvidnost i „zakrčenje“ kreditnih linija prema gospodarstvu i stanovništvu ostavila snažne posljedice na realne sektore širom svijeta. Zabilježen je snažan pad proizvodnje i zaposlenosti, dok se vlade širom svijeta susreću sa padom prihoda i dilemama kako pronaći put za oporavak.

Nositelji ekonomske politike putem monetarne i fiskalne politike nastoje regulirati konjunkturna kolebanja te podstaknuti gospodarski rast. Osnovni pravac aktualne monetarne politike treba biti ublažavanje globalnih deflacionih pritisaka. Fiskalna politika sastoji se od upravljanja приходima i rashodima, odnosno upravljanja proračunskom bilancom zbog njenog utjecaja na agregatnu tražnju.

U ovom prilogu dat je kratak pregled aktuelne fiskalne politike u Europskoj uniji, sa osvrtom na uzroke i posljedice krize.

Globalna recesija: kako je počelo?

Tradicionalno bankarstvo zasnivalo se na uzimanju depozita i pozajmljivanju novca klijentima. Izvor profita tradicionalnih banaka bila je razlika kamata na kredite i depozite. U interesu banke je bilo da procijeni platežnu sposobnost klijenta, prije odobrenja zajma. Klijent je morao imati adekvatan posao i imovinu, a od njega se zahtijevalo da osigura relativno veliki polog. Ovaj konzervativni pristup posuđivanja desetljećima je osiguravao bankama financijsku stabilnost i uredne profite.

Ipak, devedesete godine donijele su izmjene tradicionalnog načina poslovanja banaka. U potrazi za što većim profitima, banke su počele koristiti novac klijenata kroz sekjuritizaciju, proces koji im omogućuje da konvertuju bankarska potraživanja u vrijednosne papire i trguju njima. U trci za što većim profitima, banke više nisu ocjenjivale kreditne zahtjeve oprezno kao ranije. Klijenti koji nisu bili kvalificirani za podizanje kredita pod standardnim bankarskim procedurama (tzv. „*subprime*“ klijenti), smatrali su se unosnim izvorom prihoda. Krediti su odobravani klijentima bez posla, dohotka ili imovine (tzv. „*NINJA*“ krediti). U nekim slučajevima banke se čak nisu ni trudile da provjere informacije koje su klijenti navodili. Bankarski sektor ličio je na bombu koja je spremna da eksplodira svakog časa.

Kriza u bankarskom sektoru započela je na američkom tržištu u ljeto 2007. godine. Zbog viška ponude nekretnina na tržištu njihova cijena je značajno opala. Noseći se sa snažnim rastom kamatnih stopa i mjesečnih anuiteta, te nesposobnosti refinanciranja hipoteka, mnogi klijenti nisu bili u mogućnosti vraćati svoje kredite. Sa druge strane, potcijenjena vrijednost nekretnina predstavljala je motiv za napuštanje založene imovine i izbjegavanje vraćanja kredita.

Kako je kriza uzimala zamah, gubljenje hipoteka postalo je sve učestalije. U uvjetima gomilanja financijskih problema, blokirani su kreditni kanali prema gospodarstvu i stanovništvu, jer su se banke bojale nemogućnosti njihove naplate (tzv. *credit crunch*). Takođe nisu bile u mogućnosti da prodaju vrijednosne papire, obzirom da su investitori bili sumnjičavi prema novim ulaganjima. Specijalizirana osiguravateljska društva koja su osiguravala vrijednosne papire (*monoline* kompanije), postala su odgovorna za milijune dolara duga. Solventnost „najvećih imena“ u bankarskom sektoru dovedena je u pitanje.

Nenaplativi krediti i navala štediša na šaltere doveli su do kulminiranja krize u bankarskom sektoru, koja se kroz smanjenje likvidnosti, proizvodnje i potrošnje, prenijela i na ostale sektore u ekonomiji.⁶

Koliko je zapravo kriza duboka i da li joj se bliži kraj?

Ekonomije širom svijeta sustižu udarci za udarcem, a uzrokuju ih snažan pad gospodarske aktivnosti i agregatne tražnje. Industrijska proizvodnja je snažno opala u većini zemalja na koncu 2008. godine. Pad ekonomske aktivnosti, rast štednje uslijed neizvjesnosti budućih kretanja u ekonomiji i smanjena dostupnost kredita, doveli su do snažnog pada tražnje. To je, sa druge strane, dovelo do rasta zaliha u ekonomijama širom svijeta. Investicije su opadale zajedno sa slomom poslovnog okruženja i erozijom profita. U SAD-u je u posljednjem kvartalu 2008. godine pad BDP-a iznosio 1,6% u odnosu na prethodni, odnosno treći kvartal 2008.g. U Japanu je u istom razdoblju zabilježen pad od 3,2%, a u Europskoj uniji 1,5%.⁷

Procjenjuje se da je svjetski BDP pao za 6,25% u posljednjem kvartalu 2008. godine, te skoro isto toliko u prvom kvartalu tekuće godine. Ekonomije širom svijeta ozbiljno su ugrožene, mada se uzroci i stupanj ugroženosti razlikuju. Dok je kriza u ekonomiji SAD najviše uzrokovana problemima u bankarskom sektoru i tržištu nekretnina, zapadnoeuropske i razvijene zemlje u Aziji prvenstveno su pogođene trgovinskim slomom. Za razliku od nerazvijenih zemalja koje su, zbog niskog stupnja globalne integracije, najmanje pogođene financijskom krizom, razvijene ekonomije su zabilježile najveći pad (7,5% u posljednjem kvartalu 2008.g). Zemlje u razvoju su u istom razdoblju takođe zabilježile snažan pad od 4%.⁸

Snažan pad međunarodne trgovine predstavljao je osnovni kanal putem koga se recesija u razvijenim zemljama širila na ostatak svijeta. U posljednjem kvartalu 2008. godine obujam svjetske trgovine zabilježio je najveći pad od Drugog svjetskog rata. Projekcija pada obujma svjetske trgovine (*European Commission*) u tekućoj godini iznosi 11%, dok se u narednoj godini očekuje blagi porast od 0,75%.⁹

Recesija se pokazala dubljom nego što je to ranije predviđano u većini zemalja. Posljednje projekcije rasta svjetske ekonomije za 2009. godinu od strane Europske komisije (*Economic Forecast, Spring 2009*) imaju negativan predznak, a značajan je stupanj neizvjesnosti projekcija makroekonomskih pokazatelja za naredno razdoblje. Projekcije pada svjetske ekonomije za tekuću godinu iznose 1,5% dok je za narednu godinu projektiran rast nešto ispod 2%. Ovakvo kretanje gospodarske aktivnosti imaće za posljedicu veliki broj izgubljenih radnih mjesta. Očekuje se da će stopa nezaposlenosti iznositi preko 10%, kako u SAD-u tako i u Europskoj uniji.

Najnovije projekcije Međunarodnog montarnog fonda (MMF) uglavnom su u skladu sa projekcijama Europske komisije. Obje institucije očekuju pad realnog bruto društvenog proizvoda u euro zoni od 4% i više u 2009. godini, te postepeni oporavak u 2010. godini.

Fiskalna politika- postoji li optimalno rješenje?

Prema studiji „Fiskalna politika u vrijeme krize“,¹⁰ izrađenoj od strane Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), tekuća kriza zahtijeva dva seta mjera. Prvi set se odnosi na mjere oporavka financijskog sustava, a drugi na mjere stimulanja agregatne tražnje. Analize prethodnih kriznih

⁶ The Real Truth, „America's banking crisis- A Financial Tsunami Approaching!“, Robert R. Farrell, February 2008

⁷ Quarter On Quarter measure (QOQ), „Economic Forecast, Spring 2009“, European Commission, 4.5.2009

⁸ World Economic Outlook, Crisis and Recovery, IMF, April 2009

⁹ „Economic Forecast, Spring 2009“, European Commission, 4.5.2009.

¹⁰ „Fiscal Policy for the Crisis“, IMF staff position note, December 29, 2008

situacija pokazale su da pravovremeno rješenje problema u finansijskom sektoru i pravilno osmišljena „fiskalna reakcija“ predstavljaju preduvjet ekonomskog oporavka.

Prema navedenoj studiji, paket fiskalnih mjera treba biti:

- *blagovremen*, jer je potreba za djelovanjem neodložna,
- *značajan*, jer je značajan i tekući i projicirani pad privatne tražnje,
- *diversificiran*, zbog visokog stupnja nesigurnosti efekata svake pojedine mjere,
- *kolektivan*, jer u njemu treba sudjelovati svaka ekonomija koja ima fiskalne mogućnosti, i
- *održiv*, jer ne smije voditi neodrživom povećanju zaduženosti.

Mjere fiskalnog stimuliranja uglavnom se odnose na mjere podsticanja tražnje i kapitalnih investicija, odnosno mjera koje imaju za cilj očuvanje radnih mjesta. Ipak, nemaju sve zemlje kapacitet da sprovedu „fiskalnu reakciju“, obzirom da ekspanzivna fiskalna politika može ugroziti javne financije. Nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, kao i neke razvijene ekonomije ne mogu priuštiti fiskalni podsticaj, naročito ukoliko imaju visoku javnu zaduženost. Čak i zemlje koje nemaju probleme sa prevelikim zaduženjem, ali koje je sa druge strane kriza zahvatila u uvjetima pada javnih prihoda, prekomjernog fiskalnog deficita ili deficita tekućeg računa, imaju malo prostora za manevar. Takođe treba imati na umu da zemlje sa visokim stupnjem otvorenosti gospodarstva imaju manje koristi od fiskalnih stimulansa. Što je ekonomija više otvorena manje će imati koristi od ekspanzije domaće potražnje, obzirom da ista može dovesti i do pogoršanja stanja na računu platnog bilansa.

Zemlje u razvoju susreću se sa dvije osnovne vrste udara. Jedan je iznenadni prekid priliva kapitala, a drugi smanjena izvozna tražnja. Ove zemlje je recesija zahvatila u različitim okolnostima. U nekima je domaća kriza već bila uzela maha uslijed neodržive fiskalne politike ili rasta duga, dok su druge kao „promatrači uhvaćene u oluji“. Mada ne postoje empirijski dokazi, smatra se da konvencionalni fiskalni multiplikatori mogu imati relativno manji efekat kod zemalja u razvoju nego kod razvijenih zemalja, dok je utjecaj fiskalnih stimulansa više nesiguran. Potrebno je voditi računa o vremenu i brzini sprovođenja fiskalnih podsticaja. Isti moraju biti zasnovani na vjerodostojnoj strategiji izlaza iz krize, koja će osigurati održive vladine financije u narednom razdoblju.¹¹

Mjere koje MMF preporučuje u dokumentu „Savladavanje krize, opcije mjera za zemlje u razvoju“ su prvenstveno stabilizacija finansijskog sustava te, ovisno o mogućnosti, rast kapitalnih rashoda i potpora najugroženijim kategorijama stanovništva (koji imaju visoku marginalnu sklonost ka potrošnji), dok se ne preporučuje rast plaća u javnoj upravi. Treba imati na umu da **ne postoji optimalna fiskalna politika**, te da je svaka pojedina ekonomija treba prilagoditi u skladu sa svojim specifičnostima i mogućnostima.

Fiskalne mjere poduzete u Europskoj uniji

Kriza je uzdrmala finansijske i realne sektore i na prostoru Europske unije. Smanjena likvidnost i veća nesigurnost izazvali su oštar pad agregatne tražnje, što je dalje podstaklo slom vanjskotrgovinske razmjene. Izvoz u euro zoni pao je za 26% u posljednjem kvartalu 2008. godine.¹² Ekonomski oporavak zahtijeva čvrstu politiku koordiniranu na zajedničkoj osnovi.

Preuzete su brojne mjere za ublažavanje efekata finansijske i ekonomske krize. Mjere se prilično razlikuju kako po formi tako po obimu i proračunskom utjecaju. Mada se u većini slučajeva odnose na smanjenje poreznih stopa, neke EU članice su izabrale mjere povećanja proračunskih prihoda pozivajući se na nedostatak proračunskog prostora za manevar. Jedna od tipičnih mjera je podrška kupovnoj moći stanovništva putem reformi poreza na dohodak. Mjere se u većem broju

¹¹ „Coping with the Crisis : Policy Options for Emerging Market Countries“, IMF staff position note, April 23,2009

¹² „Europe Battles a Deep Recession“, Edda Zoli, IMF European Department

Banja Luka: Bana Lazarevića, 78 000 Banja Luka, Tel/fax: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba
Sarajevo:Đoke Mazalića 5, 71 000 Sarajevo, Tel:+387 33 279 553, Fax:+387 33 279 625, Web: www.oma.uino.gov.ba

slučajeva odnose na povećanje poreznih olakšica nego na smanjenje stopa, jer se smatra da će se na taj način više uticati na kupovnu moć siromašnijih domaćinstva koja imaju veću marginalnu sklonost ka potrošnji. U nekoliko slučajeva čak su povećane stope poreza na dohodak (što se odnosilo isključivo na bogatija domaćinstva), ili su odložena ranije planirana smanjenja ovih stopa.¹³

Rijetke su mjere koje se odnose na smanjenje stopa poreza na dobit uslijed činjenice da, osim dugoročnih efekata, one nemaju značajnijeg efekta na poslovanje kompanija u kratkom roku. Sa druge strane sprovode se brojne mjere koje su usmjerene na sektor kućanstava, kao što je npr. smanjenje poreza u oblasti naslijeđa, turizma i sl.

Najveći broj članica EU se nije odlučio na smanjenje stope PDV-a kao mjeru stimuliranja tražnje. Neki izuzeci su npr. Velika Britanija (privremeno smanjenje PDV stope sa 17,5% na 15% od 1. prosinca 2008 do 31. prosinca 2009. godine), te Belgija i Rumunjska (smanjenje stope za izgradnju stanova). Izuzetak je i Finska, koja je smanjila stopu na hranu (sa 17% na 12%). Sa druge strane brojne članice su čak povećale stopu,¹⁴ smanjile broj izuzetaka ili sniženih stopa, ili su povećale trošarinske stope¹⁵ u cilju pokrivanja nedostatka proračunskih sredstava. Kao mjera poboljšanja likvidnosti, u nekoliko slučajeva su izmijenjene regulative vezane za razdoblje obračunavanja obveza po osnovu PDV-a. Tako se u Nizozemskoj prešlo na kvartalno obračunavanje PDV obveza umjesto prijašnjeg mjesečnog, dok je u Poljskoj smanjen rok za isplatu povrata (sa 180 na 60 dana).¹⁶

Umjesto zaključka

Nastupanjem duboke recesije vlade brojnih država počele su uvoditi mjere fiskalnog stimuliranja kako bi osnažile proizvodnju i suzbile rastuću nezaposlenost. Procjenjuje se će fiskalni podsticaji u Europi u ovoj godini iznositi 3% BDP-a.¹⁷ Međutim, zemlje sa krhkom finansijskom pozicijom teško mogu priuštiti fiskalne podsticaje. Takođe je od izuzetne je važnosti da one koje razmišljaju o fiskalnoj ekspanziji procijene moguće rizike takvih mjera, obzirom da svaka fiskalna ekspanzija nosi potencijalnu prijetnju dugoročnoj održivosti javnih financija.

Mada se očekuje da će kriza splasnuti krajem tekuće godine, procjenjuje se da će oporavak na globalnoj razini biti postupan. Postoje jaki razlozi da se u 2010. godini i u narednom razdoblju očekuju značajno niže prosječne godišnje stope rasta nego u razdoblju koji je prethodio globalnoj krizi.¹⁸ Neizvjesnost ostaje na visokoj razini, a vrijeme oporavka će ovisiti o efektivnosti i brzini sprovođenja antirecesionih mjera.

¹³ „Taxation trends in European Union“, Eurostat, 2009 edition

¹⁴ PDV stopu su povećale: Mađarska, Irska, Letonija, Litvanija

¹⁵ Tršarinske stope su povećale: Finska, Irska, Letonija, Litvanija, Rumunjska, Slovenija

¹⁶ Eurostat, ibid.

¹⁷ Saha i Weizsacker, 2009 (preuzeto iz „Financijska previranja u središnjoj i istočnoj Europi i fiskalna politika u Hrvatskoj“, Dubravko Mihaljek, IJF Zagreb, Maj 2009)

¹⁸ European Commission, Ibid

Konsolidirani izvještaji

(pripremila: Mirela Kadić, pomoćnik za istraživački rad)

Tabela 1. (Konsolidirani izvještaji: BiH: entiteti, JR)

Konsolidirani izvještaj uključuje:

- prihode od neizravnih poreza koje prikuplja Uprava za neizravno oporezivanje na Jedinstveni račun,
- transfere sa Jedinstvenog računa UNO za servisiranje vanjskog duga,
- transfere sa Jedinstvenog računa UNO za financiranje Brčko Distrikta, županija, općina i Direkcija za puteve,
- prihode proračuna Bosne i Hercegovine sa Jedinstvenog računa UNO,
- prihode i rashode proračuna Federacije BiH,
- prihode i rashode proračuna Republike Srpske.

Tabela 2. (Konsolidirani izvještaji: BiH: država, entiteti, Brčko Distrikt, županije)

1. Konsolidirani izvještaj uključuje:

- prihode i rashode proračuna BiH
- prihode i rashode proračuna Brčko Distrikta
- prihode i rashode proračuna RS
- prihode i rashode proračuna FBiH
- prihode i rashode proračuna županija

2. U izvještaj je uključena amortizacija vanjskog duga

3. Procijenjeni su podaci za V mjesec Bosansko-podrinjske županije

Tabele 3.1. – 3.2. (Konsolidirani izvještaji: županije)

1. Konsolidirani izvještaj uključuje:

- Prihode i rashode proračuna županija
- Prihode i rashode proračuna pripadajućih općina

BiH: entiteti i JR, I-VI, 2009.

		I	II	III	IV	V	VI	Q1	Q2	Ukupno
1	Tekući Prihodi	384,6	359,4	402,3	417,5	426,9	445,6	1146,3	1290,0	2436,3
11	Porezni prihodi	367,0	337,2	370,4	392,8	380,0	387,7	1074,6	1160,5	2235,1
111	Neizravni porezi (i sredstva sa JR)	351,7	316,9	322,8	335,6	355,0	365,1	991,4	1055,7	2047,1
	PDV	254,3	209,2	191,4	213,1	222,7	235,1	654,9	670,9	1325,9
	PDV na uvoze	126,3	151,9	174,9	177,3	161,5	178,3	453,0	517,1	970,1
	PDV obveza prema PDV prijavama	168,1	109,4	106,1	100,2	117,5	116,8	383,6	334,6	718,2
	PDV prema automatskom razrezu od stane UNO	0,0	0,0		0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
	PDV jednokratne uplate	0,1	0,4	0,1	0,2	0,1	0,1	0,6	0,4	0,9
	Ostalo	2,6	1,9	2,3	1,6	1,7	1,8	6,9	5,2	12,1
	Povrat PDV	-42,8	-54,4	-92,0	-66,3	-58,2	-61,9	-189,2	-186,3	-375,5
	Carine	22,3	27,7	33,2	32,4	27,9	28,5	83,2	88,8	171,9
	Porez na promet	0,4	0,7	0,6	1,0	0,6	0,5	1,7	2,1	3,8
	Trošarina	61,7	65,4	81,8	71,5	84,9	89,7	209,0	246,0	455,0
	uvozni pr.	49,1	44,2	55,9	45,4	53,4	57,6	149,2	156,3	305,5
	u zemlji	12,6	21,2	25,9	26,1	31,5	32,1	59,8	89,7	149,5
	Putarina	12,0	13,3	15,4	16,7	17,9	10,7	40,7	45,4	86,1
	Ostalo	1,0	1,1	1,3	1,4	1,5	1,4	3,4	4,2	7,6
	Ostali povrati	-0,2	-0,5	-0,8	-0,4	-0,5	-0,9	-1,5	-1,8	-3,2
112	Izravni porezi	15,3	20,3	47,5	57,2	25,0	22,6	83,1	104,8	188,0
	Porezi na dohodak i dobit	14,2	18,6	45,7	56,0	24,0	21,6	78,5	101,6	180,1
	Ostali porezni prihodi	1,1	1,7	1,8	1,1	1,0	1,1	4,6	3,2	7,9
12	Neporezni prihodi	16,0	21,9	31,5	24,5	46,8	57,2	69,4	128,4	197,8
13	Ostali prihodi	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,5	0,2	0,6	0,8
14	Donacije/grantovi	0,7		0,2	0,1	0,0	0,0	0,9	0,0	0,9
15	Transferi viših razina	0,8	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	1,2	0,5	1,7
		I	II	III	IV	V	VI	Q1	Q2	Ukupno

2	Tekući Rashodi	311,6	374,2	396,9	437,7	419,7	468,3	1082,7	1325,6	2408,3
21	Tekući izdaci	56,3	80,3	82,0	88,0	86,3	107,0	218,6	281,3	499,9
211	Plaće i naknade	53,0	72,7	72,4	72,9	73,2	91,8	198,1	238,0	436,1
212	Izdaci za materijal i usluge	3,4	7,6	9,6	15,1	13,1	15,2	20,5	43,3	63,8
22	Grantovi/Socijalni transferi/Subvencije	17,4	55,4	69,6	86,9	81,6	74,6	142,4	243,1	385,5
	Transferi domaćinstvima	14,6	43,3	58,1	57,6	61,2	54,2	116,1	173,0	289,1
	Tranferi organizacijama/institucijama	0,1	1,2	2,6	3,4	1,5	4,5	3,9	9,4	13,4
	Subvencije	2,7	10,9	8,8	25,9	18,9	15,9	22,4	60,7	83,1
23	Plaćanje kamate	0,7	9,1	13,1	2,2	20,2	23,5	22,8	45,9	68,7
24	Ostali izdaci/potrošnja/transferi	1,0	20,6	21,6	24,4	21,8	28,3	43,2	74,5	117,7
25	Transferi sa JR	216,8	200,8	176,8	210,9	188,0	213,1	594,4	612,0	1206,4
	od čega: Proračun BiH	52,3	60,7	62,2	62,2	56,5	62,2	175,2	180,8	356,0
	od čega: FBiH / županije, općine, Direkcija za ceste	124,0	110,9	84,1	115,4	99,0	113,6	319,0	328,0	647,0
	od čega: RS / gradovi, općine, JP "Putevi RS"	29,8	20,0	21,3	23,5	22,2	26,5	71,1	72,2	143,3
	od čega: Brčko	10,6	9,2	9,2	9,8	10,3	10,9	29,1	31,0	60,1
27	Transferi županijama, općinama i gradovima	18,7	7,5	33,6	22,7	22,6	21,8	59,8	67,1	126,9
28	Neto pozajmljivanje*	0,7	0,5	0,2	2,6	-0,7	-0,1	1,4	1,8	3,2
3	Neto nabavka nefinancijskih sredstava	0,3	9,7	10,8	5,7	5,6	7,8	20,9	19,0	39,9
4	Vladin suficit (+)/ deficit(-) (1-2-3)	72,6	-24,5	-5,4	-25,8	1,6	-30,4	42,7	-54,6	-11,9
5	Neto financiranje	-0,63	-0,40	15,96	97,48	154,84	-19,36	14,9	233,0	247,9

Tabela 1.

BiH: Država, entiteti, BD, županije, I-V, 2009.

		I	II	III	IV	V	Q1	Q2	Ukupno
1	Prihodi (11+12+13+14)	361.621.530	384.787.981	439.503.843	577.426.790	453.734.263	1.185.913.353	1.031.161.053	2.217.074.406
11	Prihodi od poreza	319.298.953	340.213.980	383.291.493	401.183.323	378.005.985	1.042.804.426	779.189.308	1.821.993.734
	Porezi na dohodak i dobit	23.185.593	39.045.333	76.485.845	103.317.370	54.005.305	138.716.772	157.322.675	296.039.447
	Porez na imovinu	2.616.954	2.550.559	1.618.842	1.547.039	1.595.707	6.786.355	3.142.745	9.929.100
	Prihodi od neizravnih poreza	292.781.079	297.423.279	304.253.151	294.125.325	319.821.652	894.457.509	613.946.978	1.508.404.486
	Ostali porezi	715.327	1.194.809	933.655	2.193.589	2.583.321	2.843.791	4.776.910	7.620.701
12	Neporezni prihodi	37.355.275	42.477.553	55.144.550	173.230.120	70.336.670	134.977.378	243.566.790	378.544.168
13	Tekuće potpore (Grantovi)	4.943.518	1.956.955	1.013.242	2.949.876	5.378.728	7.913.715	8.328.604	16.242.320
14	Ostali prihodi	23.784	139.492	54.558	63.471	12.880	217.834	76.351	294.185
2	Rashodi (21+22+23)	313.213.289	361.437.719	442.638.460	454.447.819	457.317.156	1.117.289.467	911.764.975	2.029.054.442
21	Tekući izdaci	311.348.837	356.872.495	438.565.905	445.499.994	451.664.908	1.106.787.236	897.164.902	2.003.952.139
	Bruto plaće i naknade	195.616.357	221.788.826	222.760.579	220.823.261	223.416.540	640.165.763	444.239.801	1.084.405.563
	Izdaci za materijal i usluge	23.098.692	33.157.560	38.208.844	44.588.143	42.031.088	94.465.096	86.619.231	181.084.327
	Grantovi	91.215.234	92.751.156	164.423.265	177.818.537	165.954.278	348.389.656	343.772.816	692.162.471
	Izdaci za kamate i ostale naknade	1.418.553	9.174.952	13.173.216	2.270.053	20.263.002	23.766.721	22.533.055	46.299.777
22	Ostali rashodi	1.280.520	4.127.522	4.129.946	6.541.133	6.544.775	9.537.988	13.085.908	22.623.896
23	Neto pozajmljivanje*	583.932	437.702	-57.391	2.406.692	-892.527	964.243	1.514.165	2.478.407
3	Neto nabavka nefinancijskih sredstava	7.421.692	9.851.371	13.738.450	9.005.291	14.545.943	31.011.513	23.551.235	54.562.748
4	Vladin suficit/deficit (1-2-3)	40.986.549	13.498.891	-16.873.067	113.973.679	-18.128.836	37.612.373	95.844.843	133.457.216
5	Neto financiranje	-1.284.777	-640.935	15.568.201	100.858.810	154.647.315	13.642.489	255.506.125	269.148.614

Tabela 2.

Bosansko-podrinjska županija, I-III 2009. g.

		I	II	III	I-III 2009	I-III 2008
1	Prihodi (11+12+13+14)	2.516.509	2.478.733	2.231.419	7.226.661	8.557.384
11	Prihodi od poreza	2.141.951	1.973.848	1.900.398	6.016.198	7.445.639
	Porezi na dohodak i dobit	165.920	98.254	64.954	329.128	829.889
	Porez na imovinu	30.880	23.956	11.004	65.841	161.727
	Neizravni porezi	1.942.462	1.851.298	1.823.950	5.617.709	6.424.489
	Ostali porezi	2.689	341	490	3.520	29.534
12	Neporezni prihodi	296.728	248.296	252.575	797.599	873.700
13	Grantovi	76.252	254.423	76.491	407.166	191.023
14	Ostali prihodi	1.578	2.165	1.955	5.698	47.022
2	Rashodi (21+22)	2.932.191	2.961.305	3.288.815	9.182.312	8.888.016
21	Tekući izdaci	2.933.057	2.961.626	3.289.178	9.183.862	8.888.976
	Bruto plaće i naknade	1.656.581	2.077.436	1.825.636	5.559.653	5.221.184
	Izdaci za materijal i usluge	339.204	360.786	485.728	1.185.719	1.458.685
	Grantovi	875.438	522.065	976.499	2.374.002	2.204.798
	Izdaci za kamate i ostale naknade	61.834	1.339	1.315	64.488	3.923
	Doznake nižim potrošačkim jedinicama	0	0	0	0	386
22	Neto pozajmljivanje	-866	-321	-363	-1.550	-960
3	Neto nabavka nefinancijskih sredstava	42.336	29.056	108.165	179.558	496.208
4	Vladin suficit/deficit (1-2-3)	-458.019	-511.629	-1.165.561	-2.135.209	-826.840
5	Neto financiranje	-180.889	0	-14.968	-195.858	-155.768

Tabela 3.1.

Srednjobosanska županija, I-III 2009. g.

		I	II	III	I-III 2009	I-III 2008
1	Prihodi (11+12+13+14)	12.947.314	12.853.716	12.350.647	38.151.677	46.319.540
11	Prihodi od poreza	10.778.527	10.570.026	10.086.376	31.434.929	38.643.613
	Porezi na dohodak i dobit	693.335	576.808	1.197.255	2.467.398	5.003.867
	Porez na imovinu	408.870	479.185	356.209	1.244.264	1.206.845
	Neizravni porezi	9.664.190	9.498.444	8.522.050	27.684.683	32.204.828
	Ostali porezi	12.132	15.589	10.862	38.583	228.073
12	Neporezni prihodi	1.817.446	2.115.899	2.083.737	6.017.082	6.804.171
13	Grantovi	351.341	167.791	180.534	699.666	844.256
14	Ostali prihodi	0	0	0	0	27.500
2	Rashodi (21+22)	12.178.176	14.244.615	15.490.407	41.913.198	39.619.591
21	Tekući izdaci	12.178.176	14.244.615	15.490.407	41.913.198	39.619.591
	Bruto plaće i naknade	8.950.230	9.728.180	9.939.461	28.617.870	24.180.311
	Izdaci za materijal i usluge	1.646.132	1.777.153	1.646.753	5.070.039	5.286.751
	Grantovi	1.536.509	2.641.647	3.765.548	7.943.704	9.848.883
	Izdaci za kamate i ostale naknade	6.587	21.789	5.234	33.610	85.376
	Doznake nižim potrošačkim jedinicama	38.718	75.847	133.410	247.975	218.270
22	Neto pozajmljivanje*	0	0	0	0	0
3	Neto nabavka nefinancijskih sredstava	205.379	322.402	285.865	813.646	700.365
4	Vladin suficit/deficit (1-2-3)	563.759	-1.713.301	-3.425.626	-4.575.168	5.999.584
5	Neto financiranje**	-16.270	-17.481	-15.489	-49.240	-6.840

Tabela 3.2.